

Öröm és bánat

Keresztkötés a fején, a vállán, de vigyorog. Még két cigarettát — mondja határozottan —, és itt vannak. Kopottas kórházi folyosón beszélgetünk, várjuk a látogatókat. Előzőleg már tisztáztuk: szerencsés fickók vagyunk, elvégre a karambolozás komoly dolog. Kutyákkal is járhattunk volna, állapítjuk meg, ám mi lenne akkor a családdal. Második gimnazista a nagyobbik gyereke, a kisebb meg nemrég kezdte a középiskolát. Őket várja most különösen, hisz hónapok óta érezte ezt a kritikus másfél hetet. Aztán csak az asszonya jött el. Láttam, elszontyolodott a társam. Fél füllel még hallottam duzzogását, számnokérő szavait. Majd pedig felesége kifakadását: vedd tudomásul, nem való a gyerekeknek a kórház, a szenvedés látványa, ráadásul te is hogy nézel ki. Kedvem lett volna közbeszólni. Megkérdezni például: mi baja lenne a gyerekeknek, ha izelítést kapna a valóság árnyékosabb részéből? Ha egy rövidke időre megérezné, hogy nemcsak szórakozás és kacagás az élet? De nem szóltam. Annál inkább, mivel eszembe jutott: a hétköznapi sűrűjében is lépten-nyomon találkozunk az erőltetett optimizmus, a mindenáron való vidulás jelenségével.

Verőfényes időben folytonos örömjéni patog a fürdők megafonjából, máskor meg szíporakázó viccekkel támogatjuk munkahelyi közérzetünket. Vagy nézünk csak szét az autós kiadványok között! Még a Trabant motorházáról is pikáns beállítást csinibába mosolyog ránk. Ugyanakkor valami természetellenes csökönységgel védekezünk a komolyság, a szomorúság, netán a tragikusabb mozzanatok ellen, mintha valamilyen elűzőként volna: igazi „mosolyország” teremtünk párányi hazánkban. Csakhat érdemes-e álitatunk magunkat az örökös vidámsággal? S nem veszítünk-e valami fontosat, ha radikálisan száműzük gondolat- és élményvilágunkból a valóság lehangozóbb, árnyasabb motívumait?

Montaigne azt vallotta: „Aki meghalni tanítaná az embereket, az élni tanítaná őket”. Ne tagadjuk: első hallásra afféle kísérleties varjúkárógnak tűnik a kiváló moralista figyelmeztetése. Többnyire tisztában vagyunk ugyan a dialektika téziseivel, bár ritkán merjük lebontani, továbbgondolni az átfogóbb elveket. Igaz, napjainkban az orvosok a pszichológusok tüzetesebben elemzik az öregség és a halál kérdéskörét, ám ez csak az érem egyik oldala. Annak is pusztán a peremvidéke. Hiszen a szorongások, a letargiák, a kisebb-nagyobb tragédiák egészen fiatal éveinktől velünk vannak. Aki tegnap még egészséges, boldog embernek látszott, az ma holnap kórházlakóvá, netán rokkantává vált. Szóval „borzasztó az élet” — mondogatjuk ilyenkor kellő komolysággal, aztán mielőbb elhessegetjük a nyomasztó érzéseket.

Már a gyerekek is „rózsaszín” szemüveget viselnek. Életkoruk szerint persze joguk van ehhez, másrészt viszont gyakran vitatjuk nevelési gyakorlatunkat. S nem is alaptalanul. Hisz mindnyájan láthatjuk: tisztas, fehérhajú nénikék emelkednek fel rendre ülőhelyükről, ha a villamos közegében gyerekes fiatalasszonyok bukkannak fel. Hogy a fiúcskák vagy a kislányok nyugodtan megállhatnának a lábukon? Nos, ezzel nemigen törődünk. Pedig az otthoni és az iskolai intelmek jórésze a viselkedésre lyukad ki. Segítsd az idősebbeket, becsüld meg szüleidet, neveljétek! Más kérdés, hogy az alsótagozatos tankönyvek egy részének szelleme inkább valami csodálatot követel a gyerekektől. Mert a felnőttek mindig pontosak, türelmesek, céltudatosak és aranyosak. Illuzórikus, hamis világkép ez, ahogyan nemrégiben egy megavívó pedagógiai tanulmány részleteiben is kimutatta.

Kevesebb írásmű foglalkozik a társasági élet jellegzetességeivel, egyáltalán életvitelünk, kapcsolataink lélektanával. Am így

is tapasztaljuk: valahogy fekete báránynak számítanak a hallgatag vagy szomorú ember. Képtelenek feloldódni ugyan, is szellemesnek gondolt fecsegéseinkben, s nem nyúlnak rögtön a hasukhoz, ha viccek röpöknek szerte az asztal körül. De még a komolyabb, meditatívabb téma is gyakran szent-ségtörésnek számít társaságban. Pendiftünk csak meg egy-egy ilyen gondolatot! Mindjárt akadnak, akik hamarosan leállítják a tutamot, hogy aztán mielőbb visszazökkenjen a gárda a vidulás, rőtögös alaphangulatra. Nyilván volt idő, amikor a megfontolt, szolidabb magatartás méltóbb árfolyamot kapott az emberi érintkezések körében. Napjainkban azonban valamiképpen a szellemeskedő, trécselő viccmestereké a babér.

Ne sajnáljuk tőlük ezt a pozíciót! Fárastó, sőt kimerítő lehet minduntalan frissnek, okosnak és vidámnak mutatkozni. Ennél gyarlóbbak, esedőbbek vagyunk. Talán éppen ebből adódik, hogy mindazonáltal „úszunk az árral”, örökösen alkalmazkodunk. Mókázunk, kacarászunk vagy somolygunk, ahogy a mindenkori helyzet megkívánja. Belátom persze: nem könnyű kilépni az ördögi körforgásból, hisz modern környezetünk majd minden eleme valamiképpen ezt a vidulás, andalító, szirupos világlétezt sugallja.

Tragikus darabot nézünk a televízióban, aztán kapunk rá mindjárt egy bódító, feloldó zenei egyveleget, majd pedig egy bohókás vagy tudományos jellegű műsor következik. Mellbevág bennünket ugyan a szomorú darab, mégsem zárjuk el utána a készüléket, elvélge kellemetlen dolog a fájdalommal, tragikusabb gondolatokkal hosszabban együttlenni. Még a fényképeken sem szeretjük a melan-kólikusabb arcképeket. Beállít hozánk például egy fiatalasszony, tündéri gyerekportrékat mutat, s felszólít iziben, kapjunk az alkalom: ő a Mosoly Fényszóv dolgozója.

Természetesen a művészeti közéletben sem ismeretlen a humorizálás, a jópofáskodás divatja. Soha ennyi polgárpukkasztó, groteszk alkotást nem láthattunk, mint a mostani években. Jóllehet a töredézettebb világkép, a kisszerű kortársi hősök tudatában senki sem vitatja a tragikomikus, ironikus kifejezés létjogosultságát, inkább a túlkapásokat érzem bántónak. Ma már többnyire elegendő, ha a közpönművész kifundál egy csúfondáros, bohókás figurát, továbbá különféle szituációkban mozgatja teremtményét, és máris jelentős egyéni teljesítményről beszélünk. Ezzel szemben a tárgyalogóssabb, komolyabb hangvételű művek némiképp a háttérbe szorulnak, legyenek azok bár érdekesebb, színvonalasabb alkotások. Úgy tűnik hát, mintha napjaink esztétikai mérceje is az ironikus, humoros tendenciáknak

kedvezne, ahogy ez a mindennapok szférájában is érvényesül.

De hát miért berzenkedünk ennyire a komolyságtól, a szomorúságtól, az idő múlásától? A középkori vagy reneszánsz ember talán teljesebb életet élt nálunk, mert elevebben érzékelhette a létezés ellentétes mozzanatait. Az egyik oldalon paradés felvonulásokról, népünnepelekről tudunk, szemközt pedig nyilvános megszégyenítésekről, kínzásokról, kivégezésekről. Am még nagyapaink világát is átszögték a szelidebb polaritások. A súlyos és halálos betegeket például többnyire a családi fészkekben gondozták, így a szűkebb környezet akarva-akaratlanul is átélte a fájdalmak és szenvedések kálváriáját. Szerencsére nekünk már alig vannak ilyen „élményeink”. Mert a társadalmi, technikai haladás jóvoltából a komolyabb betegek mindjárt kórházba, szakszerű helyre kerülnek, ilyenformán a lelkiismeretünk, az emberségünk is jócskán megkönnyebbült. Lehet, hogy a kommunikációs csatornák naponta öntik a lehangoló, tragikus híreket, csak hogy ez a mennyiségi dörpung lassan immunissá tesz bennünket. Különben is: jobbára közvetett tényekkel van dolgunk, amelyeket nem kell konkrétan átélünk, végig gondolunk.

Persze senki ne higgye, hogy visszaírom a nyilvános kínzások vagy nagyapaink keményebb világát. És nem is a szomorúságot, a tragédiákat keveslem életünkben. Inkább az erőltetett, tartalmatlan komédiázást sokallom, s egyféle önámítást érzek szirupos, „sose halunk meg” alaptónusú életszemléletünkben. Csökönységen ragaszkodunk a pillanatok örömeihez, mert így végtenek, sőt tartalmasnak gondoljuk az életet. Pedig „A mulandóság teremti az időt” — írja Thomas Mann. És mi más adhatna tartalmat, karaktert és fedezetet jókedvünknek, vidámságunknak, mint a valóság komolyabb, szomorúabb jelenségeinek felvállalása. Enélkül csak hamis, kontúrtales optimizmus létezik. Okkal figyelmeztet hát a közismert szólás: pusztán az tud őszintén, igazán örülni és nevetni, aki komolyságra, szomorúságra is képes.

Tisztában vagyok vele: az ilyen napsütéses hónapok nemigen alkalmasak az elmélyültebb meditációra. Engem április környékén mégis évek óta a fények-árnyak dilemmája foglalkoztat. Állok az ablaknál, figyelem az utca zsongását, a fénypásztákban fürdő szomszédos panelházakat. Közben arra gondolok időnként: anyám már soha nem tudhatja meg, hogy végülis fedél került a fejünk fölé. Holott ez volt az utolsó óhaja. De éppen aznap szállt fel Kháron ladikjára, amikor a postás meghozta a lakáskiutalót. Azóta mindenestre tisztában érzem, hogy az öröm meg a bánat majdhogynem iker-testvérek, miként ezt az évszázados színházi maszk sírásra és nevetésre ránduló kifejezése is minduntalan tudunkra adja.

SZUROMI PÁL

Egy elfelejtett Móra-előszó Brauswetter Béla halálára

Ki tudja ma már, hogy egy híján 60 esztendeje Móra Ferenc írta az előszót Brauswetter, írói nevén Borus Béla szegedi újságíró ösztövére verseskötetébe. Még Vajda László kitűnő Móra-bibliográfiája (1970) sem tartja számon az útnak indító sorokat. Az egyszerűségében is izléses kötet, a *Korai bánat* Koroknay József szegedi könyvnyomtatómester kiadásában jelent meg, példányszáma nem lehetett több háromszáznál. Lásuk hát az elfelejtett Móra-írást:

ELŐSZÓ

Nem nagyon szeretem az előszó-irodalmat, és a gondviselés eddig megóvott aktív műveléséről. Egy előszót írtam életemben idáig, azt is egy szakácskönyv elébe, azt is úgy, hogy nem olvastam el a művet, amelyet a karomon kellett a nyilvánosság elé vezetnem. De azért megírtam róla minden jót, amit erről a műfajról el lehet mondani. S legfőbb érdemül azt emeltem ki, hogy ez tökéletes szakácskönyv, mert ebben még az is benne van, hogy készül a rántás.

A szerző végtelen hálás volt az ajánlásért, mert ebből tudta meg, hogy mi hiányzik műve tökéletességéhez. Tudniillik a rántás nem volt benne. De legálább csillag alatt, jegyzetben bele lehetett szorítani.

Ezekkel a versekkel nem bántam el ilyen lelkiismeretlenül. Ezeket elolvastam szép nevető hajnalon, mikor méhek donganak a vadszőlőn, fecskék cikáznak a gangon, és az ég két selyemkendőjén nincs egy gyűrődés se. Gondolom, ez a legalkalmasabb hangulat egy lírai költővel való megismerkedésre, akinek „az arca, a szája, a haja még húszéves és fiatal; a szíve, a lelke, a teste (most húsz éves!) bús ravatal”.

Elolvastam e verseket, nem azért, hogy kritikát írjak róluk — nem vagyok én hivatalos böcsmérő, ahogy száz esztendővel ezelőtt Kultsár István uramék nevezték a kritikust a papucs-mulatságokban —, hanem hogy előszót írhassek eléjük. Előszót az olvasónak is, meg a szerzőnek is.

Az olvasónak azt mondom: ez egy fiatal költő, aki elindult valahova és keres valamit, szerető érdeklődéssel kell utána nézni, míg megtalálja magamagát.

A szerzőnek pedig azt mondom: te fiatal költő, minden megtalálható a verseidben, csillag, virág, tenger, holdugár, halálvágy, minden, ami fiatal költőhöz illik, csak az élet rántás-íze hiányzik még belőlük. Dehát ennek nem te vagy az oka, mert az rendezés csak akkor jön meg, mikor már a csillagok és virágok elfogytak.

Szeged, 1923. június
Móra Ferenc

A költő, Brauswetter Béla 1904. február 2-án született Szegeden, az ismert Oskola utcai órásdinasztia tagjaként. (A mű-

helyt 1847-ben alapították!) A városi főgimnázium tanulója biztos megélhetés várt volna a fél országban híres órásműhelyben, őt azonban elcsábította a toll, „az acélhegyű ördög”. Még gyermek volt, amikor a Szociáldemokrata Párt szegedi lapjába, az 1919 őszén induló *A Munkába* kezdett dolgozni. (Nem volt ez ritkaság akkoriban: Vér Györgyöt, a *Délmagyarország* későbbi főszerkesztő-helyettesét jónévi újságíróként hívták Szegedre — 18 évesen.) *A Munka* megszűnése (1921) után az 1922-ben induló, kérsz életű *Mécsben* jelentette meg írásait. Ekkor már együtt volt a szegedi irodalmi avatgarde első hulláma. A Tisza Lajos (ma Lenin) körüti Békefi-tanyán naponta összejöttek a pályakezdő költők, írók, festők, zenészek: Berczeli, Hont, Brauswetter, Róza Imre, Jenő István, Mayer János, Sági Tibor, Kormányos István, a vendéglátó Békefi György, majd csatlakozott hozzájuk legnagyobb kincsük, József Attila. Brauswetter Béla a makkói múzeum baráti körének érteletében úgy emlékezett, hogy Juhász Gyula öhozzá küldte József Attilát, ő pedig aznap este mutatta be a társaság tagjainak (1968. 1—2. sz.).

A fiatal újságíró költőnek készült: 1922-ben jelent meg *Alkonyatkor* című füzete Berczeli előszavával, szerepelt ez év őszén a kis csoport bemutatkozó kötetében, a *Lírai antológiában*, majd következett a *Korai bánat*. A Dugonics Társaság 1923. május 13-i ülésén Móra öt fiatal költőt mutatott be: Borus-Brauswettert, Berczeli, Kormányost, Széll Istvánt és Róza Imrét.

Még ez évben elkerült Szegedről: előbb Vásárhelyen, majd Gyulán lett újságíró. Patrónusáról, Móráról írott könnyes nekrológja a *Bétkes megyei Hírlap* 1934. február 11-i számában jelent meg. A költő ekkor már elhallgatott benne.

A főlsszabados után Makóra költözött, és a Szociáldemokrata Párt Csanád megyei lapjának, a *Makó és Vidékének* lett a munkatársa, majd felelős szerkesztője. A személyi kultusz évei őt sem kímélték: vádirat és bírói ítélet nélkül négy évet töltött különböző büntetés-végrehajtási intézetekben. „Meglakta” a Csillagot is, az egyik miskolci építkezésem pedig együtt dolgozott Cziffra Györggyel, világhíressé vált zongoraművészzel. Erdekesség, hogy annak a makkói szakmunkásképző iskolának a gondnokaként ment nyugdíjba, amely fiatalokri jóbarátjának, József Attilának a nevét viseli.

A kései gyászír most azt jelenti, hogy Brauswetter Béla 1982. február 23-án Makón váratlanul elhunyt. Március 17-én helyezték végső nyugalomra a református ótemetőben. Személyében a régi szegedi újságíró-gárda egyik rokonszenves alakja távozott.

A. F.

Fellini és a nők

Miközben újabb és újabb hírek érkeznek arról, hogy Fellini abbahagyta az *Il-lász* nyomán készülő filmjének forgatását, és egyre komolyabban gondol arra, hogy esetleg Amerikába utazik — a filmvilág minduntalan visszatér a nagy kérdéshez: vajon csakugyan egyforma minden Fellini-film? Mert vegyük például a nálunk is műsoron levő *A nők* városát — és bizony a kérdésre nem is olyan könnyű a válasz.

Fellini potom 7 milliárd lírás költséggel készítette el a legújabb alkotását. „Óvatosan” jelentette be, hogy „amint nem akadt elég nagy pápa Michelangelo számára, úgy nincs igazán nagy producer Fellini számára sem”. Harminc hét alatt a Cinecittában kelt életre ez a sajátos vízió a női egyenjogúság megszállott és nemegyszer önmagukból, nőtől mivoltukból kivetkezett apostolairól... És mindehhez kellett még valódi homok Riminiből, mert az itteninek nem

olyan aranyos a színe: hatalmas gipszszobrok Marlene Dietrich, Greta Garbo és Joan Crawford vonásaival, 130 női portré, 700 technikus, és nem kevesebb, mint kétezer színész, köztük a mester kedvence, Marcello Mastroianni, vagyis a fellinis film minden rekvizituma.

Hogy nyugta legyen az újságíróktól, Fellini még azt is vállalta, hogy a forgatás megkezdése előtt sajtótájékoztatót tartson, és szokásától eltérően elmondja, miről is szól az új mű. „Egy görög mitológiánar a főszereplő, aki egyszer csak rádőbber, hogy a körülötte élő lányok, asszonyok már csöppet sem hasonlítanak az örök típushoz: Minervához, Junóhoz vagy Dianához... Furcsa utazásra indul, és mindinkább meggyőződik róla, hogy értékrendszere már nem felel meg a valóságnak...”

Azt azért nem árt az olvasónak tudni, hogy még a filmforgatás megkezdése előtt egy militáns női szervezet azzal vádolta meg a

mestert, hogy eddig egyetlen filmjében sem szerepeltetett normális nőket. Bizony, csupa nagy keblű, elhízott, felfúvódott, vastag lábú, hihetetlen széles csipőjű, kicsapongó természetű hölgyet viit filmszalagra — és az olasz nők harcias képviselői felszólították Fellinit: itt az ideje, hogy magába szálljon, és szembenézen elfogultságával. Mert nem elég, hogy a bemutatott típusok visszataszítók, ugyanakkor hátlenek, kegyetlenek, buták, komiszak is. Soha egyetlen normális teremtményt, aki hű a férjéhez, akit normális problémák foglalkoztatnak, aki egy normális férfi mellett normális szerelmi életet szeretne élni... Innen már csak egy lépés a felismerés: Fellini lenézi a nőket.

Nos, a rendező válasza nem sokáig váratott magára. A nők városa mintha lelkiismeret-furdalás tünetét hordozná. Mindenestre Fellini sietett kijelenteni: új alkotása csöppet sem női film. Annál kevésbé, mert, szavai szerint: „Ki állíthat valamit biztosan a nőkről?! Ki ismerheti őket egyáltalán?! Számomra a

nők világa valósággal olyan, mint egy ismeretlen bolygó.”

Természetesen a római filmforgatás hírére a világ minden sarkából érkeztek Fellini-rajongók; pszichiáterek, tanárok, nagykövetek, vezérigazgatók, írók, százával a turisták, köztük egy dúsgazdag sejk is, aki tüstént felszólította a rendezőt, készítsen filmet kooljáról, és így bizonyítsa be a világnak, hogy az övé sokkal jobb, mint a szomszédjé... Nem hiányoztak a különböző női szervezetek delegációi sem a Cinecittából. A *Quantidiano* Donna-csoport szerint az új Fellini-film nem más, mint a feminizmus kiárúsítása. A Cannes-i bemutató után a világ véleménye nagyon is megoszlott a legrissebb Fellini-filmről, amire a mester így válaszolt: „Az a film, amely mindenből azonos hatást vált ki, szerintem nem lehet igazán jó film”. A nők városa ezek szerint jó film. Bár lehet, hogy a közönség véleménye megoszlik róla — kétségtelen: izgalmas hozzászólás egy nemegyszer kompromittált vitához. Csak éppen meg kell fejtetni üzenetét.

N. GY.